

Szoboszlai Katalin: Rendhagyó recenzió Krémer Balázs „Valakik társadalma” című könyvéről¹

In memoriam Krémer Balázs (1957 – 2024)

Rendhagyó recenziót adok át az olvasónak Krémer Balázs „Valakik társadalma” című könyvéről. Rendhagyó abban az értelemben, hogy a megnevezett mű a szerző utolsó könyve, éppen ezért ez az írás nemcsak a könyvről, hanem a szerzőről is szól.

Krémer Balázs szociológus, oktatóként a szociológia, a szociálpolitika és a szociális munka képzésekben volt jelen. Előbb matematika – fizika szakon végzett, utána szociológus diplomát szerzett az ELTE BTK-n a nyolcvanas évek elején. Ő így írt erről: „...*én felnőtt fejjel mindig szociológusnak gondoltam magam: azt írtam be foglalkozásként minden szállodai bejelentőn és akármilyen betűjelű államigazgatási átvilágítási papíron, bárhol, ahol kérdezték. És munkám, beosztásom mindeközben lehetett akármi, tudományos segédmunkatárs vagy docens, magas rangú hivatalnok, szociális otthon igazgatója vagy etnikai konfliktusok enyhítője a Balkánon. Hogy ez a „szociológus”, ez mit is jelent, ez már nehezebb kérdés. Talán kevésbé a személyiségemről leválasztható, elidegenült professziót (bár, azt is...), és inkább identitást, világlátást (úgy tájékozódni a világban, hogy közben mindig tudni: a dolgoknak társadalmi meghatározottságuk és jelentésük van...), életformát (az akárhol és akármikor együtt járó, beszélgetve gondolkodást), és efféléket*” (http1).

Szakmai pályafutásának és gondolkodásának alakulásában Ferge Zsuzsát tartotta mesterének (1931-2024), akivel 1982-ben kezdett el dolgozni az MTA Szociológiai Kutatóintézetben. Innen egyenes út vezetett az egyetemi oktatói pályára, ahol elméleti, kutatási és szakértői tudását megosztotta a hallgatókkal. Oktatói munkájában közvetlen és magával ragadó stílusa miatt az abszolút kollegialitás volt jellemző az óráin éppúgy, mint a folyosói beszélgetésein, ami rendszerint folytatódott a szakma különféle területein. Ugyanez a ‘beszélgetve gondolkodás’ jellemezte a kollégákkal folytatott együttműködések is. Balázs az egyetemi oktatás mellett dolgozott kormányzati munkatársként, volt szociális intézményvezető és szociálpolitikai szakértői feladatokat végzett hazai és nemzetközi szervezeteknek, konferenciaelőadásokat tartott, és több mint százötven megjelent publikáció kapcsolódik hozzá a Tudóstérben. Mindemellett a szakmai közélet aktív résztvevőjeként alapító tagja volt a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesületnek, tagja az Esély szociálpolitikai folyóirat szerkesztőbizottságának, és elnöke a Szociális Szakmai Szövetségnek két ciklusban.

Rendhagyó ez a recenzió abban az értelemben is, hogy Krémer Balázst ismerve a legkevésbé sem szeretné, ha bemutatnám a könyv egyes fejezeteit vagy kiemelném a fontosabb mondanivalókat, ezzel ajánlva az olvasó figyelmébe a művet. A gondolkodás a lényeges, hogy a téma, amiről beszélünk, mit indít el bennünk, hogyan formálja a beszélgetéseinket és a cselekvéseinket. Márpedig gondolkodásra készítő jelenség van bőségesen itthon és a

¹ A recenzió eredeti megjelenésének helye és ideje: Acta Mediciane et Sociologica folyóirat Évf. 15 szám 39 (2024). A recenzió a folyóirat főszerkesztője engedélyével jelenik meg a Párbeszéd szociális munka folyóiratban.

világban! A könyv alcíme szemléletesen fejezi ki „*Az ember társadalmi jelentőségéről és annak hanyatlásáról*” szóló gondolkodást. Különösen válságok idején, amiből a kétezres évektől több is előfordult, amelyek globális és lokális hatásai a „**valakiség**” értékének csökkenésével járnak együtt.

A könyv elején a problémafelvetés abból indul ki, hogy „*a legevidensebb feltételezés, hogy minden ember jelentős, minden ember számít, mindenki értékes*” (Krémer: 13, 2022). Ez a kultúrtörténeti alapvetés természetesnek látszik, hivatkozunk erre a humántudományokhoz tartozó tudományos- és szakmai területeken, és alapelveként fogalmazzuk meg a szociális szakmákban. Ezt az evidenciát Krémer Balázs azzal a fogalommal határozza meg, hogy mindenki valaki. Szeretnénk azt hinni, hogy ez magától értetődik, azonban a társadalom nem így működik. A szelekció olykor kimondva, de többnyire kimondatlanul jelen van, ezzel az egyenlőség felbomlik, a hatalommal rendelkezők pedig ezt az eszközt felhasználják céljaik elérésére.

Krémer Balázs egy helyen felteszi a kérdést, hogy mi az ember jelentősége a társadalom életében és a társadalmi jelenségek magyarázatában, és a válaszok kereséséhez szociológus elődjéhez fordul. Kiindulásként leszögezi, hogy nincs még egy olyan tudomány, mint a szociológia, ami sokféle dimenzióval és megközelítéssel rendelkezik, és többféle nézőpontból fogalmaz meg magyarázatokat az ember és a társadalom viszonyáról. A szociológia komplex társadalomképe Wéber, Durkheim, Merton, Polányi, Szelényi és Ferge munkáiban is utolérhető, akikre Krémer Balázs nemcsak hivatkozik, hanem műveiket magyarázatul hívja a társadalom mellett az ember jelentőségének megértéséhez. Krémer Balázs állítása, hogy a társadalmon túl „*az egyes ember is számít, az egyes embernek is van társadalmi jelentősége*” (Krémer:145, 2022).

Ismeretes, hogy a társadalom és a gazdaság működése, változása az egyes ember életére befolyással van. Különösen válságok idején erős a hatás. A **valakiség** megélésének redukciója szembeötlő a válságidőszakban. Példaként kiemelve az utóbbi idők pénzügyi és gazdasági válságait, amelyek hatásai a globális pénzpiacokat és a nemzetgazdaságokat egyaránt elérték, ezek az emberek életét is megváltoztatták. A válság nemcsak a hitelfeltevők egzisztenciáját érintette. A fogyasztói árak növekedésével, a munkahelyek átrendeződésével, a jövedelmek értékének csökkenésével és a társadalmi egyenlőtlenségek növekedésével a társadalom széles rétegei megélték a recessziót. Mindehhez érdemes megnézni a szegénységi adatokat, a jövedelmi egyenlőtlenségi olló szétnyílását, ahol a fent és a lent lévők társadalmi távolsága növekszik, és ahol a középen lévők leszakadása világosan látszik. Krémer részletes adatelemzéssel és ábrákkal szemlélteti és ismerteti a folyamatot. Válsághatás a társadalmi konfliktusok felerősödése a középréteghez tartozók lecsúszásának következményeként. És egyértelmű válsághatás a **valakiség** csökkenése, ami komoly veszteség az egyes embereknek és a társadalomnak. És ez a veszteség hozzájárul az emberi méltóság sérüléséhez.

Krémer Balázs a válságot nemcsak pénzügyi és gazdasági területeken elemzi, hanem kitér a szociálpolitika, a tudomány, a kommunikáció és a demokrácia válságára is. Mindezek a területek hatással vannak az ember életére, a gondolkodására és a hatalommal való kapcsolatára.

A gazdasági válság okozta károk enyhítését és a biztonságot az emberek a jóléti politikától várják. A középrétegekhez tartozók rendszerint befizetői és kevésbé élvezői a szociálpolitikának, ezért az újraelosztás állami eszközei nem alkalmasak a középrétegekhez tartozók lecsúszásának kivédésére. A technikai fejlődés, a modernizáció új változást hoz az emberek életében és foglalkoztatásában. A robotok, a mesterséges intelligencia, az online tér átrendezik a gazdasági szereplőket és a státuszokat, és mindezek hatása kiszámíthatatlan a társadalmi szerkezet és a társadalmi egyenlőtlenségek várható alakulására. Éppen ezért a jóléti politika jelenkori válsága a jövőbeni problémákat is előrevetíti.

A tudomány válsága többrétű, a tudomány fejlődése annak fragmentálódását is jelenti. A kutatások és eredmények részekre bontása szűkíti azok körét, akik ismerik, értik és felhasználják mindazokat az eredményeket, amelyeket előállítottak. A tudomány „projektbe” szervezése növeli a tudományterületek és kutatási témák közötti egyenlőtlenségeket, hiszen amire pénzt lehet pályázni és nyerni, azok a kutatási témák kapnak prioritást. Másfelől, a publikációk megjelenésének modellje tovább mélyíti a válságot. A nemzetközi publikációs platformok üzleti modelljének egyértelmű nyertesei a kiadók, és azoknak kedvez, akiknek van forrásuk kutatásra és az eredmények publikálására. Így értékek tűnhetnek el, és kevésbé értékesek is láthatóvá válhatnak, ha van pénz az előállításukra.

A kommunikáció válsága a manipuláció tömeges alkalmazásával erősödött fel. Az emberek manipulálása az offline és online térben egyaránt működik. Politikai és gazdasági szereplők 'big data' adatokból nyert információkkal az emberek gondolataira és érzelmeire hatnak, termékeiket és üzeneteiket a közösségi médiába beágyazva juttatják el a célközönséghez tartozóknak. Tévhitek, álhírek, valótlanosságok tényszerűnek és szakszerűnek való beállításuk a kommunikáció hitelességét és az emberek bizalmát rendíti meg.

A populizmus előretörése a demokrácia válságát jelenti. Az emberek kiábrándulása a hagyományos politikai pártoktól magával hozza a keresletet új politikai erők irányába. A populista nézetek és ígéretek a korábban radikális politikai (szélsőjobb, szélsőbal) elveket valló pártoktól érkeznek a választókhoz, és népszerűségük látványos. Ugyancsak válságként fogalmazható meg a nem tiszta demokratikus működés, ami a liberális elveket átformálva az illiberális irányt képviseli. A politika válsága megmutatkozik az emberekhez való hozzáállásban is. Kevésbé az ember, jobban a szavazata számít!

A recenzió elején tett ígéretemhez híven nem részleteztem a könyv egyes fejezeteit, csupán összerendeztem azokat a gondolatokat, a teljesség igénye nélkül, amelyek a **valakiség** értelmezését, valamint emberi és társadalmi veszteségeit veszik sorra. Krémer Balázs könyvének borítóképére hívom még fel a figyelmet. A fotó 1932. október 2-án készült a Rockefeller Center építésekor New Yorkban (<http2>). A képen 8 munkás ebédel egy acélgerendán, a munkások között vannak bevándorlók és amerikaiak. A gazdasági világválság idején készült kép a munkások ebédszünetét örökíti meg. Ők, ott azon a gerendán, a világ tetején igazán valakik. Mindannyiunknak ezt kellene megélni és érezni, hiszen mindannyian értékesek vagyunk.

Forrásjegyzék

Krémer Balázs: A valakik társadalma. Az ember társadalmi jelentőségéről és annak hanyatlásáról. Napvilág Kiadó, Budapest, 2022.

Internetes forrás

1. 20. század hangja, Szakmatörténeti gyűjtemény, Krémer Balázs
<https://20szazadhangja.tk.hun-ren.hu/szakmatortenet/kremer-balazs>

2. Karen Hudes & The Center Magazine Staff : The History of the ‘Lunch Atop a Skyscraper’ Photo at Rockefeller Center, 2023 Link: <https://www.rockefellercenter.com/magazine/arts-culture/lunch-atop-skyscraper-irish-immigrants/>